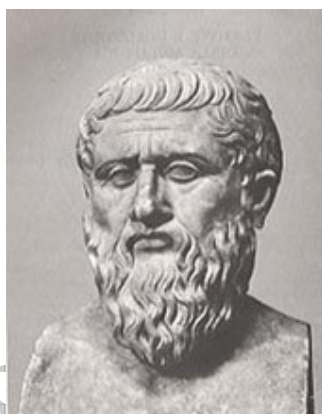

Πλάτωνας

Ο Πλάτωνας γεννήθηκε στην Αθήνα το 427 π. Χ. Έλαβε σπουδαία παιδεία λόγω της αριστοκρατικής του καταγωγής και υπήρξε μαθητής του Σωκράτη. Ο μεγάλος δάσκαλος ήταν αυτός που επηρέασε καθοριστικά τη διαμόρφωση της σκέψης του. Όταν ο Σωκράτης πέθανε (399 π. Χ.), άρχισε μια σειρά ταξιδιών (Μέγαρα, Αίγυπτος, Κυρήνη, Κάτω Ιταλία) που επηρέασαν εξίσου τη φιλοσοφική του πορεία. Βρέθηκε φιλοξενούμενος στην αυλή του Διονυσίου Α', τυράννου των Συρακουσών, όμως κατέληξε στην αγορά της Αίγινας να πωλείται ως δούλος. Ελευθερώθηκε με τη βοήθεια φίλων και το 387 ίδρυσε στην Αθήνα την Ακαδημία. Άλλες δυο φορές πήγε στις Συρακούσες (367 και 361), όπου προσπάθησε μάταια να εφαρμόσει στην πράξη τις πολιτικές του ιδέες.

Προτομή του Πλάτωνα.

Το έργο του Πλάτωνα, το οποίο ταξινομήσε ο Θράσυλλος, περιλαμβάνει 34 διαλόγους, που διαιρούνται σε 4 ομάδες. Ανάμεσα στους κυριότερους είναι: *Απολογία του Σωκράτη*, *Κρίτων*, *Μένων*, *Πολιτεία* (σε 10 βιβλία), *Φαίδρος*, *Συμπόσιο*, *Φαίδων*, *Παρμενίδης*, *Τίμαιος*, *Νόμοι*. Σ' αυτά τα έργα προστίθενται και 13 επιστολές. Στους πρώτους διαλόγους ασχολήθηκε με προβλήματα ηθικής, όπως αυτό της κατάκτηση της αρετής, που ορίζεται ως σοφία και συνεπώς μπορεί να διδαχθεί. Σε αντίθεση με τους Σοφιστές, ο Πλάτων έθεσε ως θεμέλιο του *είναι* και της μάθησης τις **Ιδέες**¹, που είναι καθαρές ουσίες, οι έννοιες των πραγμάτων, αιώνιες οντότητες και τοποθετούνται σε υπερουράνια στρώματα. Ταξινομούνται ιεραρχικά με ύψιστη ιδέα αυτή του *Αγαθού*. Στον

γνωσιολογικό λοιπόν δυϊσμό (γνώμη - επιστήμη) αντιστοιχεί ο μεταφυσικός δυϊσμός ανάμεσα στον αισθητό κόσμο του Γίγνεσθαι και το νοητό κόσμο των Ιδεών, η γνώση του οποίου είναι η *Ανάμνηση*, γιατί η ψυχή, εκ φύσεως, συμμετέχει στη φύση των ιδεών. Πάνω σ' αυτήν την αρχή, θεμελιώνεται το δόγμα, που προέρχεται από τους Ορφικούς και τους Πυθαγόρειους για την αθανασία της ψυχής. Βασιζόμενος δε στο δυϊσμό αισθητού και νοητού κόσμου, θεμελιώνει το δόγμα του έρωτος, δηλαδή την επιθυμία γνώσης που διαλεκτικά ενώνει αισθήσεις και λογισμό, γνώση και πρακτική. Η πολιτική στον Πλάτωνα είναι η πραγμάτωση της δικαιοσύνης και η εκπαίδευση των πολιτών, η οργάνωση των οποίων πρέπει να βασίζεται στη διαίρεση των τάξεων (φιλόσοφοι, πολεμιστές, τεχνίτες).

Η φιλοσοφία του αποτελεί το θεμέλιο του παγκόσμιου Ιδεαλισμού.

---

¹ Ιδέα - στα αρχαία ελληνικά η εξωτερική εμφάνιση, η όψη, η μορφή < είδος = ό, τι φαίνεται, μορφή, σχήμα

Ο Έρως και το Ωραίο στον Πλάτωνα

Κεντρική ιδέα στη γνωσιολογία² του Πλάτωνα είναι αυτή της **Ανάμνησης**. Η ψυχή είναι αθάνατη και γεννήθηκε πολλές φορές, γνώρισε κάθε πράγμα στον κόσμο και στον Άδη. Δεν εκπλήσσει λοιπόν το γεγονός ότι μπορεί να θυμηθεί αυτό που παλιά γνώριζε. Αφού επομένως η ψυχή γνώρισε τα πάντα, τίποτα δεν την εμποδίζει, όταν θυμάται κάτι - αυτό ακριβώς είναι η γνώση - να βρίσκει μόνη της τα υπόλοιπα, εάν βέβαια έχει αντοχή και δεν κουράζεται από την έρευνα. Έρευνα και μάθηση δεν είναι τίποτα άλλο παρά ανάμνηση.

Η μάθηση δημιουργεί ανάμεσα στον άνθρωπο και την **αληθινή ουσία**³ μια σχέση που δεν είναι μόνο διανοητική⁴, γιατί χρησιμοποιεί την ολότητα του ανθρώπου και συνεπώς και τη θέληση του. Αυτή η σχέση ορίζεται από τον Πλάτωνα σαν **έρωτας (Έρως)**.

Στη θεωρία του Έρωτα είναι αφιερωμένοι δύο από τους πιο γνωστούς διάλογους του Πλάτωνα: το *Συμπόσιο* και ο *Φαίδρος*. Στο *Συμπόσιο* εξετάζεται κυρίως το αντικείμενο του έρωτα, η ομορφιά, και καθορίζονται οι βαθμοί της. Στο *Φαίδρο* εξετάζεται αντίθετα ο έρωτας στην υποκειμενικότητα του, σαν προσπάθεια δηλαδή της ψυχής να φτάσει την ομορφιά, **το Ωραίο**, το αληθινό ον.

Ο Αριστοφάνης με το μύθο των πρωτόγονων πλασμάτων που αποτελούνταν από άντρα και γυναίκα (ανδρόγυνοι), και που είχαν χωριστεί από τους θεούς για τιμωρία σε δύο μισά, τα οποία προσπαθούσαν να βρουν το ένα το άλλο και να ξαναενωθούν, εκφράζει ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του έρωτα: την **ανεπάρκεια**. Ο έρωτας επιθυμεί κάτι που δεν έχει, κάτι που έχει ανάγκη. Επομένως είναι έλλειψη, στέρηση. Πράγματι, σύμφωνα με το μύθο ο Έρωτας είναι γιος της *Πενίας* (φτώχειας) και του *Πόρου* (ευπορίας). Δεν είναι θεός αλλά δαίμονας, έχει το παρουσιαστικό και την άθλια ζωή της

² Κλάδος της φιλοσοφίας που ασχολείται με τα προβλήματα της γνώσης.

³ Η αληθινή φύση των πραγμάτων.

⁴ Που έχει σχέση με τη σκέψη.

μητέρας του, αλλά και την κατακτητική τόλμη του πατέρα του. Δεν έχει την ομορφιά γι' αυτό την επιθυμεί, δεν έχει τη σοφία και προσπαθεί να την κατακτήσει, είναι λοιπόν φιλόσοφος, σε αντίθεση με τους θεούς που είναι σοφοί⁵. Έτσι ο Έρωτας γίνεται επιθυμία του Ωραίου και το Ωραίο το επιθυμούμε γιατί είναι ένα αγαθό που κάνει τον άνθρωπο ευτυχισμένο. Ο άνθρωπος, σαν θνητός που είναι, έχει την τάση να αναπαράγει μέσα στην ομορφιά και επομένως να διατηρείται στην αιωνιότητα με την αναπαραγωγή, αφήνοντας πίσω του ένα πλάσμα που του μοιάζει. Το Ωραίο είναι ο σκοπός (τέλος), το αντικείμενο του έρωτα.

Το Ωραίο όμως έχει διάφορα επίπεδα στα οποία ο άνθρωπος ανεβαίνει μόνο με μια αργή και κουραστική πορεία. Στο πρώτο επίπεδο βρίσκεται η ομορφιά ενός ωραίου σώματος, που προσελκύει και γοητεύει τον άνθρωπο. Στη συνέχεια καταλαβαίνει ότι η ομορφιά είναι ίδια σε όλα τα σώματα, οι διάφορες ομορφιές δηλαδή των κορμιών δεν είναι παρά αντανakλάσεις μιας και μοναδικής ομορφιάς. Έτσι επιθυμεί και αγαπά κάθε σωματική ομορφιά και ελευθερώνεται από την "ειδωλολατρία" του μοναδικού. Πάνω απ' αυτήν όμως υπάρχει η ομορφιά της ψυχής, πιο πάνω η ομορφιά των θεσμών και νόμων, η ομορφιά των επιστημών και πάνω απ' όλες η αληθινή ομορφιά, η ουσία του Ωραίου. Αιώνια ομορφιά, που δε γεννιέται, ούτε πεθαίνει, δεν αυξάνεται, ούτε ελαττώνεται. Ο άνθρωπος που αντικρίζει αυτή την ομορφιά και τρέφεται από αυτήν δημιουργεί μόνο αληθινές αρετές, όχι πια φαντάσματα ή σκιές αρετών⁶. Αποκτά μια φιλική σχέση με το θείο και, παρόλο που είναι θνητός, γεμίζει από αθανασία.

Πώς όμως η ανθρώπινη ψυχή μπορεί να φτάσει στο ανώτερο επίπεδο του Ωραίου; Αυτό είναι το πρόβλημα που τίθεται στο *Φαίδρο*. Η ψυχή είναι αθάνατη, κινείται μόνη της και έχει μέσα της την αρχή της ύπαρξης της. Η φύση της μπορεί να εκφραστεί με ένα μύθο. Είναι όμοια με δύο φτερωτά άλογα που οδηγούνται από έναν ηνίοχο. Το ένα από αυτά είναι εξαιρετικό, το άλλο πολύ κακό και αυτό κάνει το έργο του ηνίοχου δύσκολο και κουραστικό. Προσπαθεί να οδηγήσει τα άλογα στον ουρανό και πιο πάνω απ' αυτόν

⁵ Αυτά είναι τα λόγια της Διοτίμας, ιέρειας της Μαντινείας, στον πλατωνικό διάλογο *Συμπόσιο*.

⁶ Στο γνωστό μύθο του σπηλαιού ("Πολιτεία") οι άνθρωποι παρουσιάζονται σα σκλάβοι, που αλυσοδεμένοι σε μια σπηλιά αναγκάζονται να κοιτούν τις σκιές των όντων και των πραγμάτων οι οποίες δημιουργούνται από μια φωτιά (ήλιος) που καίει έξω απ' αυτήν. Οι σκιές γι' αυτούς είναι η πραγματικότητα.

(υπερουράνιο), όπου βρίσκεται το αληθινό ον, η αληθινή ουσία, άχρωμη, άμορφη και ανάλαφρη.

Αυτή η ουσία είναι το σύνολο των ιδεών. Η ψυχή όμως μπορεί να την παρατηρήσει για λίγο, γιατί το περίεργο άλογο την τραβάει προς τα κάτω. Γι' αυτό κάθε ψυχή μπορεί να παρατηρήσει την "ουσία", όχι όμως ολοκληρωτικά, γιατί όταν βαραίνει, είτε από λησμονιά (λήθη), είτε από λάθη (αμαρτίες), χάνει τα φτερά της και μπαίνει σ' ένα ανθρώπινο σώμα⁷. Η ψυχή που είδε περισσότερα πάει στο σώμα ενός ανθρώπου που αφιερώνεται στη σοφία ή στον έρωτα. Εκείνες που είδαν λιγότερα ενσαρκώνονται σε ανθρώπους που γίνονται σιγά σιγά ξένοι προς τον έρωτα, την αλήθεια και την ομορφιά.

Στην ψυχή που έχει πέσει και έχει ενσαρκωθεί, η *ανάμνηση* του Ωραίου ξυπνάει με την αίσθηση, τη θέα της ομορφιάς. Ο άνθρωπος την αναγνωρίζει αμέσως από τη φωτεινότητα της. Η όραση δεν βλέπει καμιά από τις άλλες ουσίες, μπορεί όμως να δει την ομορφιά. Έτσι η όραση γίνεται ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στον πεσμένο άνθρωπο και τον κόσμο των ιδεών και στο κάλεσμα της ο άνθρωπος απαντά με τον έρωτα.

Είναι αλήθεια ότι ο έρωτας μπορεί να μείνει προσκολλημένος στη σωματική ομορφιά. Όταν όμως βιωθεί στην πραγματική του φύση, τότε ανοίγει το δρόμο στην ψυχή για τον κόσμο του όντος. Σ' αυτήν την περίπτωση δεν είναι πια μόνο επιθυμία, ορμή και παραλήρημα. Τα χαρακτηριστικά του πάθους δεν εξαλείφονται, υποτάσσονται όμως από τη γνήσια και αυστηρή έρευνα της Ιδέας. Ο έρωτας γίνεται τότε μια λογική διαδικασία, γίνεται **διαλεκτική**. Η διαλεκτική είναι ταυτόχρονα έρευνα του αληθινού όντος και ερωτική ένωση των ψυχών στη μάθηση και τη διδασκαλία. Είναι επομένως **ψυχαγωγία**⁸, οδηγεί δηλαδή τη ψυχή, με τη βοήθεια του Ωραίου, στο πραγματικό της πεπρωμένο.

Από τον πλατωνικό έρωτα στη χριστιανική αγάπη.

⁷ Πρόκειται για τη θεωρία της *μετεμύχωσης* σύμφωνα με την οποία οι ψυχές υπόκεινται σε μελλοντικές ενσαρκώσεις. Στην αρχαία Ελλάδα ο *ορφισμός* και ο *πυθαγορισμός* τοποθετούσαν το δόγμα της μετάβασης των ψυχών σ' ένα κοσμολογικό πλαίσιο που προέβλεπε έναν "κυκλικό χρόνο" για το σύμπαν. Σ' αυτή τη γραμμή κινήθηκε και ο Πλάτωνας, που θεωρούσε τις συνεχείς ενσαρκώσεις απαραίτητες για το "καθάρισμα" της ψυχής από μια αρχέγονη αμαρτία και που θα την βοηθούσαν επομένως να επιστρέψει στον κόσμο των Ιδεών. Η πίστη στη μετεμύχωση παρουσιάζεται φυσικά και σε άλλους πολιτισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η θεωρία της *σασάρα* στον ινδουισμό και βουδισμό.

⁸ Στα αρχαία ελληνικά το ρήμα *ψυχαγωγέω* είχε δύο βασικές σημασίες: α) οδηγώ τις ψυχές των νεκρών στον Άδη (για τον Ερμή) και β) ανακαλώ τις ψυχές από τον Άδη με θυσίες (για τους νεκρομάντες). Μεταφορικά σήμαινε προσελκύω τις ψυχές των ζωντανών > ψυχαγωγία = διασκέδαση. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή η λέξη ψυχαγωγία βγαίνει από το *ψυχαγώγιον* = άνοιγμα από το οποίο μπαίνει ψυχρός αέρας σε μεταλλείο (ψύχος + αγωγός < άγω)

Ο "πλατωνικός έρωτας" είναι ένα συναίσθημα που δεν εμπλέκει τη φυσική σχέση με το αντικείμενο του έρωτα, γιατί ο Πλάτωνας θεωρεί κατώτερη την προσκόλληση της ψυχής στη γοητεία των αισθήσεων. Απ' αυτήν την άποψη η θεωρία του άφησε βαθιά σημάδια στην κουλτούρα του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης και δέθηκε με την ανάπτυξη της θεωρίας της χριστιανικής "αγάπης". Αυτή η αγάπη - για τους Λατίνους caritas - δεν είναι πια έρωτας, αλλά η αγάπη του Θεού για τους ανθρώπους και των ανθρώπων για το Θεό. Θεολογικά ο πλατωνικός έρωτας μπορεί να εκφραστεί με το δόγμα του Αγίου Πνεύματος σαν "σκάλα" τελειότητας που οδηγεί στη θεώρηση του θείου. Η κινητήρια δύναμη που οδηγεί τον άνθρωπο στο Θεό.

Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης (στη μέση) στο γνωστό έργο του Ραφαήλ "*Η Σχολή των Αθηνών*". Χαρακτηριστικές των θεωριών τους είναι και οι χειρονομίες των δύο φιλοσόφων. Ο Πλάτωνας δείχνει προς τα επάνω σε αντίθεση με τον Αριστοτέλη που κατεβάζει το χέρι προς τη γη.

Επιμέλεια: Βαγγέλης Κάσσο

prisma1@klm.forthnet.gr